

ผลลัพธ์การสร้างนักร้องสื่อสารชุมชนท้องถิ่นเพื่อเสริมสร้าง จิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน ตำบลห้วยเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา¹

เจริญเนตร แสงดวงแห²

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินผลลัพธ์ของการสร้างนักร้องสื่อสารชุมชนท้องถิ่น ในการขับเคลื่อนแผนชุมชนพหุวัฒนธรรมในการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศบริการป่าชายเลน ตำบลห้วยเขา จังหวัดสงขลา โดยการวิเคราะห์ศักยภาพทางการสื่อสารของนักร้องสื่อสารชุมชนท้องถิ่นก่อนและหลังกระบวนการฝึกอบรม การวิเคราะห์ความพึงพอใจของคนในชุมชนที่มีต่อสื่อและช่องทางการสื่อสารที่นักร้องสื่อสารชุมชนท้องถิ่นเลือกใช้ และการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพของนักร้องสื่อสารชุมชนท้องถิ่น ซึ่งจะนำไปสู่การเสริมสร้างจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชนตำบลห้วยเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ผู้วิจัยใช้การวิจัยแบบผสมวิธี (mixed method) ประกอบด้วย การวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) และการวิจัยเชิงปริมาณ (quantitative research) เครื่องมือในการวิจัย ได้แก่ การสัมภาษณ์

* วันที่รับบทความ 15 ธันวาคม 2562; วันที่แก้ไขบทความ 13 กุมภาพันธ์ 2563; วันที่ตอบรับบทความ 18 เมษายน 2563.

¹ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่ให้การสนับสนุนงบประมาณภายใต้ชุดโครงการ การพัฒนานักวิจัยและระบบสนับสนุนนักวิจัยเพื่อชุมชนและสังคม สัญญาทุนเลขที่ RDG5940004-2L01 ซึ่งเป็นการประเมินผลลัพธ์ของการสร้างนักร้องสื่อสารชุมชนท้องถิ่น ตำบลห้วยเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ที่สามารถสะท้อนจุดแข็ง และจุดที่ควรพัฒนาของการสร้างทุนบุคคล ซึ่งเป็นทรัพยากรสำคัญในการขับเคลื่อนงานชุมชน โดยใช้องค์ความรู้ด้านการสื่อสารในการสร้างการมีส่วนร่วมและขับเคลื่อนการดำเนินงานด้านต่างๆ ในรูปแบบที่สอดคล้องกับบริบทแวดล้อมของชุมชนพื้นที่ นำไปสู่การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพก่อให้เกิดคุณค่าทั้งต่อตัวบุคคล ชุมชน และสังคม รวมทั้งผู้วิจัยขอขอบคุณน้ำใจจากนักร้องสื่อสารชุมชนท้องถิ่นทุกท่าน และขอบคุณทุกความร่วมมือของคนในชุมชน ความอบอุ่นที่สร้างความประทับใจให้กับผู้วิจัยทุกครั้ง ที่ลงพื้นที่ดำเนินกิจกรรม

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำคณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่

(interview) แบบสอบถาม (questionnaire) และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (participant observation) โดยมีกลุ่มตัวอย่างคือ นักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นที่เป็นตัวแทนแบบพหุวัฒนธรรม ได้แก่ ตัวแทนคณะกรรมการป่าชายเลน ผู้นำทางศาสนา ตัวแทนเยาวชน ตัวแทนกลุ่มสตรี และกลุ่มผู้รับสารซึ่งเป็นคนที่เปิดรับและใช้สื่อในชุมชน

ผลการวิจัยพบว่า ระดับศักยภาพทางการสื่อสารของนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นก่อนเข้ารับการฝึกอบรมโดยนักวิจัยในโครงการการสร้างนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นในการเผยแพร่แผนชุมชน เพื่ออนุรักษ์ป่าชายเลน ตำบลหัวเขา จังหวัดสงขลา ทุกด้าน ทั้งด้านความรู้/ความสามารถในฐานะผู้รับสาร ด้านความรู้/ความสามารถในฐานะผู้ส่งสาร ด้านความรู้เรื่องประเภทสื่อและความสามารถในการใช้สื่อ ด้านความรู้/ความสามารถด้านการประชาสัมพันธ์ ด้านความรู้/ความสามารถด้านการวางแผนกิจกรรม โครงการ และด้านความรู้/ความสามารถด้านการสร้างการมีส่วนร่วม อยู่ในระดับปานกลาง ในขณะที่ระดับศักยภาพทางการสื่อสารของนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นหลังกระบวนการฝึกอบรมทุกด้าน อยู่ในระดับมาก

ระดับความพึงพอใจของคนในชุมชนต่อการสื่อสารของนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นทุกข้ออยู่ในระดับมาก โดยข้อที่มีระดับความพึงพอใจมากที่สุด คือ นักสื่อสารชุมชนสามารถสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนได้ ในส่วนของความพึงพอใจต่อการใช้สื่อของนักสื่อสารชุมชน พบว่า คนในชุมชนมีความพึงพอใจต่อการใช้สื่อกิจกรรมของนักสื่อสารชุมชนสำหรับการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสาร ร่องลงมาได้แก่ สื่อบุคคลและสื่อพิธีกรรมทางศาสนา หอกระจายข่าว/เสียงตามสาย สื่อป้าย และสื่อใหม่ ตามลำดับ

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่น ประกอบด้วยทุนเดิมของบุคคล สถานภาพทางสังคม และความถนัดในการเข้ารับการอบรม

คำสำคัญ: การประเมินผล นักสื่อสารชุมชน ป่าชายเลน การสื่อสาร

Output of Smart Communicators Training Process for The Mangrove Forest Reservation Awareness Raising in Hua Khao, Singhanakorn District, Songkhla Province

Jarernnate Saengdounghae³

Abstract

The purpose of this research is to assess the results of the smart communicators empowerment for driving the multicultural community plans in managing the utilization of mangrove forest ecosystem services at Hua Khao sub-district, Singhanakhon district, Songkhla province by an analyzing the communication potential of smart communicators before and after the training process, an analysis of the satisfaction of people in the community towards the media and communication channels chosen by the smart communicators and an analysis of factors affecting the potential development of smart communicators which will lead to raising awareness of mangrove forest resource conservation in Hua Khao community, Singhanakhon, Songkhla. The researcher uses a mixed method, both qualitative and quantitative, including interviews, questionnaires, and a participant observation. The samples consist of smart communicators of multicultural representatives, such as mangrove committee representatives, religious leaders, youth representatives, female group representatives, and media receivers who expose and use the local media.

³ Assistant Professor, Faculty of Communication Arts, Hatyai University

The research reveals the communication potential of smart communicators before the training process: knowledge and ability aspect as the recipient, knowledge and ability as a messenger, knowledge about media types and ability to use media, knowledge and ability in public relations and persuasive communication, knowledge and ability in planning activities and projects and knowledge and ability to create participation, all aspects are at the moderate level. For the communication potential of smart communicators after the training process, all aspects are at the high level.

The satisfaction level of people in the community towards communication of all smart communicators is high level. The highest satisfaction level is the smart communicators able to communicate for creating community participation. In terms of satisfaction with the use of media for smart communicators, it was found that people in the community are satisfied with the use of media activities of smart communicators for publicizing information, followed by the personal media and religious media, broadcast towers/audio-based media, billboards and new media, respectively.

Factors affecting the creation of smart communicators include the original capital of the person, social status and the frequency of training participation.

Keywords: evaluation, smart communicator, mangrove forest, communication

บทนำ

ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง หมายถึง สิ่งที่มีอยู่หรือเกิดขึ้นตามธรรมชาติในบริเวณทะเล และชายฝั่ง รวมถึงพืชมะพร้าว พื้นที่ชุ่มน้ำชายฝั่ง คลอง คูแพรก ทะเลสาบ และบริเวณพื้นที่ปากแม่น้ำที่มีพื้นที่ติดต่อกับทะเลหรืออิทธิพลของน้ำทะเลเข้าถึง เช่น ป่าชายเลน ป่าชายหาด หาด ที่ชายทะเล เกาะ ภูเขาทะเล ปะการัง ดอนหอย ฟันและสัตว์ทะเล หรือสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นเพื่อประโยชน์แก่ระบบนิเวศ ทางทะเลและชายฝั่ง เช่น ปะการังเทียม แนวลดแรงคลื่น และการป้องกันการกัดเซาะชายฝั่ง (พระราชบัญญัติส่งเสริมการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง, 2558)

ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง นับเป็นฐานทุนเศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศไทย รวมถึงระดับภูมิภาคและระดับโลก สถานภาพทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และมีความอ่อนไหวต่อการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างมาก ทั้งอิทธิพลของปัจจัยที่มาจากการใช้ประโยชน์ของมนุษย์และจากปรากฏการณ์ตามธรรมชาติ รวมทั้งผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศโลกส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศทางทะเล ได้แก่ ป่าชายเลน ป่าชายหาด แหล่งภูเขาทะเล แนวปะการัง สัตว์และพืชทะเล และระบบนิเวศพื้นทะเลเสื่อมโทรมลง รวมทั้งการเกิดภัยพิบัติธรรมชาติ และปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งที่มีผลกระทบต่อความสมดุลทางระบบนิเวศ และความหลากหลายทางชีวภาพของทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง (แผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง พ.ศ. 2560-2579, 2562)

ข้อมูลจากกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง รายงานว่า จากการพัฒนาของประเทศในด้านต่างๆ ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา เช่น การทำการประมง อุตสาหกรรม เกษตรกรรม การพัฒนาแหล่งชุมชน และอื่นๆ ทำให้มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอย่างมาก ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและส่งผลกระทบต่อความเสื่อมโทรมของทรัพยากร บางพื้นที่เกิดปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งทะเล เช่น ตำบลแหลมกลัด อำเภอเมือง จังหวัดตราด ที่มีปัญหาเรื่องการกัดเซาะชายฝั่งซึ่งเป็นภัยเงียบที่มีผลต่อพื้นที่อยู่อาศัยของชุมชน และทวี

ความรุนแรงมากขึ้นเนื่องจากภาวะโลกร้อน (สมนึก หงส์วิเศษ และคณะ, 2556) ปัญหาพื้นที่ป่าชายเลนลดลงอย่างรวดเร็ว เนื่องจากการบุกรุกและเปลี่ยนแปลงสภาพเพื่อประโยชน์ในด้านอื่นๆ เช่น จากการที่นายทุนบุกรุกพื้นที่เพื่อขุดบ่อเลี้ยงกุ้งกุลาดำตามแนวชายฝั่ง มีการปล่อยน้ำเสียลงสู่แหล่งน้ำ ขาดการบำบัดน้ำเสียจากนาุ้ง ป่าชายเลนถูกทำลายจากสารเคมี (ไพบูลย์ เต็มสมเกตู และคณะ, 2560) แหล่งปะการังและหญ้าทะเลอยู่ในสภาพเสื่อมโทรม ปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้ลดลงอย่างมากจากสภาพแวดล้อมของแหล่งน้ำเสื่อมโทรม ซึ่งเอื้ออำนวยต่อการดำรงชีวิต และขยายพันธุ์ของสัตว์น้ำ

ปัญหาข้างต้นส่งผลกระทบในทางลบมากมายต่อทรัพยากรทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมปัจจุบัน ทรัพยากรชายฝั่งที่สำคัญหลายชนิด เช่น ป่าชายเลน ที่ดินชายหาด แนวปะการัง หญ้าทะเล และน้ำทะเลใกล้ชายฝั่งได้ถูกทำลายและเสื่อมโทรมลงไป จนอยู่ในขั้นที่ต้องการการเอาใจใส่และจัดการอย่างเร่งด่วน (กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง, 2562) รวมทั้งการขาดบูรณาการและการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ ขาดองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการตัดสินใจ ขาดข้อมูลเทคโนโลยีที่ใช้ในการบริหารจัดการและขาดบุคลากร

ข้อมูลทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งจังหวัดสงขลา โดยกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2562) ระบุว่า ปัญหาทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งจังหวัดสงขลา ประกอบด้วย

(1) ปัญหาด้านทรัพยากรป่าชายเลน ที่เกิดจากการบุกรุกพื้นที่ป่าชายเลนเพื่อทำการเกษตร การประมง การบุกรุกพื้นที่ป่าชายเลนเพื่อขยายชุมชน/ที่อยู่อาศัยจากการเพิ่มขึ้นของประชาชน การบุกรุกป่าชายเลนเพื่อการท่องเที่ยว และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชายเลน

(2) ปัญหาด้านทรัพยากรปะการัง ซึ่งเกิดจากการพัฒนาชายฝั่ง เช่น การก่อสร้างที่มีการเปิดหน้าดินชายฝั่ง การขุดลอกพื้นที่ชายฝั่งเพื่อกิจกรรมต่างๆ ก่อให้เกิดปัญหาเรื่องตะกอนถูกชะลงสู่ทะเลทับถมแนวปะการัง ทำให้ลดปริมาณแสงที่จะส่งถึงปะการัง รวมทั้งน้ำทิ้งจากชุมชนและแหล่งท่องเที่ยว ของเสีย และคราบน้ำมันจากเรือจากห้องส้วมและการเททิ้ง ปริมาณขยะที่พัดพาลงสู่ทะเล

(3) ปัญหาทรัพยากรหญ้าทะเล เกิดจากการเปลี่ยนแปลงตามฤดูกาล ปัญหาคลื่นลมมรสุมที่รุนแรง การพัฒนาชายฝั่งทะเลทุกรูปแบบที่ทำให้ตะกอนในน้ำมีมากขึ้น การปล่อยน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรม บ้านเรือนชุมชน การทำประมงผิดกฎหมายในพื้นที่แหล่งหญ้าทะเล และขนาดพื้นที่แหล่งหญ้าทะเลลดลงอย่างต่อเนื่องจากการขุดร่องน้ำ

(4) ปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งบริเวณชายฝั่งของจังหวัดสงขลา มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นตลอดเวลา โดยเฉพาะในช่วงเดือนพฤษภาคมถึงเดือนมกราคม ซึ่งอยู่ในช่วงฤดูมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นช่วงที่มีกระแสน้ำและลมแรง บริเวณชายฝั่งจังหวัดสงขลาจึงมีพื้นที่ประสบปัญหาการเปลี่ยนแปลงชายฝั่งตลอดแนวชายฝั่งทะเลอ่าวไทย ตั้งแต่อำเภอระโนดถึงอำเภอเทพา และหลังฤดูมรสุมชายฝั่งจะปรับตัวเป็นพื้นที่ชายฝั่งสะสมตัว (depositional coast) คือชายฝั่งที่ตะกอนถูกพัดพามาพอกตามแนวชายฝั่งหรือยื่นลงไปในทะเล และพื้นที่ชายฝั่งคงสภาพ (stable coast) คือ พื้นที่ชายฝั่งที่มีการปรับสมดุลตะกอนชายฝั่งตามฤดูกาลธรรมชาติ โดยมีตะกอนนอกจากชายฝั่งในอัตราที่ใกล้เคียงกับตะกอนที่เข้าสะสมตัวชายฝั่ง โดยสถานภาพการกัดเซาะชายฝั่งนั้น กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งได้วิเคราะห์ระดับความรุนแรงของพื้นที่ที่ประสบปัญหากัดเซาะชายฝั่งท้องที่จังหวัดสงขลา พบว่า พื้นที่ที่มีระดับการกัดเซาะรุนแรงขึ้นวิกฤติเกิดขึ้นในท้องที่อำเภอสิงหนครและอำเภอระโนด รวม 8 หมู่บ้าน เนื้อที่ได้รับความเสียหายรวม 97.57 ไร่ ระยะทางทั้งหมด 8.23 กิโลเมตร พื้นที่ดังกล่าวติดอยู่ในท้องที่อำเภอระโนด รวม 5 หมู่บ้าน 3 ตำบล ได้แก่ ตำบลปากแตระ ตำบลระวะ และตำบลบ่อตรุ และอำเภอสิงหนคร ระดับการกัดเซาะรุนแรงขึ้นวิกฤติเกิดขึ้นในท้องที่ตำบลชิงโค และตำบลหัวเขา

(5) ปัญหาทรัพยากรสัตว์ทะเลหายาก เกิดจากเครื่องมือประมง มลพิษ ความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมและขยะในทะเล การจับป่วยตามธรรมชาติของสัตว์ทะเล รวมทั้งบุคลากรและองค์ความรู้ด้านสัตว์ทะเลหายากมีไม่เพียงพอและความร่วมมือการอนุรักษ์ไม่แพร่หลาย

โดยที่ผ่านมา มีแนวทางในการแก้ปัญหาที่หลากหลาย ได้แก่ การจัดทำแนวเขตป่าชายเลน การบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจัง การดำเนินการปลูกฟื้นฟูสภาพป่าที่ทวงคืนได้ การเพิ่มประสิทธิภาพเจ้าหน้าที่ การจัดระบบท่องเที่ยว การจัดอบรมให้ความรู้ การศึกษาวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวข้อง การจัดกิจกรรมรณรงค์ การติดตาม ตรวจสอบ เฝ้าระวังการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมชายฝั่ง การกำหนดพื้นที่ในการใช้ประโยชน์ การสร้างจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์

ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เป็นพื้นที่หนึ่งที่มีทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งเป็นทุนทางสิ่งแวดล้อมที่เปรียบเสมือนทรัพย์สินอันมีค่า เป็นแหล่งส่งเสริมอาชีพของคนในชุมชน โดยเฉพาะการทำประมง การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ การผลิตอาหารทะเลแปรรูป การเป็นแหล่งเรียนรู้ให้แก่หน่วยงานทั้งภายในและภายนอกชุมชน และเป็นแหล่งหลอมใจภายใต้ความเป็นพหุวัฒนธรรมของชาวไทย-พุทธ และชาวไทย-มุสลิม ผ่านการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในด้านการเป็นแหล่งผลิต คือ เป็นการนำไม้ป่าชายเลนไปทำเครื่องมือประมง ทำถ่าน/ฟืน ทำยารักษาโรค และไปไม้ที่ทับถมก็สามารถย่อยสลายเป็นปุ๋ยให้ต้นไม้ และเป็นอาหารของแพลงก์ตอนหรือสัตว์น้ำเล็กๆ บริการด้านการควบคุม คือ ป่าชายเลนช่วยควบคุมคุณภาพอากาศช่วยบำบัดน้ำเสีย ช่วยควบคุมการกัดเซาะชายฝั่ง และช่วยบรรเทาภัยพิบัติจากธรรมชาติ บริการด้านวัฒนธรรม คือ ป่าชายเลนให้คุณค่าทางจิตใจ เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ เป็นสถานที่ท่องเที่ยว เป็นศูนย์การเรียนรู้ของคนในชุมชนและนอกชุมชน และบริการด้านการสนับสนุน คือ ป่าชายเลนช่วยให้เกิดวัฏจักรการหมุนเวียนสารอาหารและแร่ธาตุ อีกทั้งยังสามารถนำมาใช้เชื่อมโยงความผูกพันของคนในชุมชนผ่านการทำกิจกรรมต่างๆ นับเป็นสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน เป็นสายใยเชื่อมโยงสะท้อนอัตลักษณ์ของบริบทพื้นที่ โดยเฉพาะภาพความเป็นพหุวัฒนธรรม

จากสถานการณ์ที่ผ่านมา ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในเขตพื้นที่ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องซึ่งเกิดขึ้นจากปัจจัยแวดล้อมต่างๆ โดยเฉพาะการขยายตัวของชุมชนที่เกิดจาก

การเพิ่มขึ้นของประชากร การทำนาถ้ำ อุตสาหกรรมอยู่ต่อเรือ และด้วยข้อจำกัดในด้านพื้นที่ชุมชน จึงทำให้มีการขยายปลูกสร้างบ้านเรือนออกไปยังพื้นที่ราบดินเลนริมชายฝั่งทะเลสาบสงขลามากขึ้น สภาพการตั้งถิ่นฐานของชุมชนมีความหนาแน่นขึ้นตามลำดับ สภาพแวดล้อมชุมชนได้เปลี่ยนไปในลักษณะชุมชนเมืองมากขึ้น และขยายตัวอย่างรวดเร็ว ทำให้สภาพสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเกิดความเสื่อมโทรม โดยเฉพาะทรัพยากรป่าชายเลนต้องสูญเสียเป็นจำนวนมากจากความพยายามที่จะครอบครองพื้นที่แนวชายฝั่งเพื่อใช้เป็นที่สำหรับสร้างบ้านเรือน และเป็นพื้นที่เพื่อการทำประมงมากขึ้น ปี พ.ศ. 2537 ได้มีโครงการพัฒนาและฟื้นฟูชายเลนขึ้นในพื้นที่ตำบลหัวเขา ซึ่งเป็นหนึ่งในโครงการป่าพระราชทาน เนื่องในวโรกาสที่ในหลวงรัชกาลที่ 9 ทรงครองราชย์เป็นปีที่ 50 โดยได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิชัยพัฒนา มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง และมูลนิธิโททาล โดยมีสำนักงานคณะกรรมการพิเศษทำหน้าที่ประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ในครั้งนั้นเกิดการสร้างแกนนำชุมชนเพื่อดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะป่าชายเลน และในปี พ.ศ. 2557 เกิดการจัดทำแผนชุมชนพหุวัฒนธรรมในการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศบริการป่าชายเลน ตำบลหัวเขา จังหวัดสงขลา (พิไลวรรณ ประพฤติ และคณะ, 2557) เพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศบริการของป่าชายเลนอย่างชาญฉลาด อันจะนำไปสู่ความยั่งยืนในอนาคต

เมื่อพิจารณามิติของการขับเคลื่อนแผนชุมชนดังกล่าว พบว่า การดำเนินงานบางกิจกรรมที่ปรากฏในแผนยังไม่เกิดเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน ยังขาดการระดมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เนื่องจากขาดบุคลากรที่ทำหน้าที่เชื่อมโยงการดำเนินงานจากแผนสู่ชุมชน ในปี พ.ศ. 2559 จึงเกิดการสร้างนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่น (smart communicator) ภายใต้งานวิจัยเรื่อง การสร้างนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นในการเผยแพร่แผนชุมชน เพื่ออนุรักษ์ป่าชายเลน ตำบลหัวเขา จังหวัดสงขลา (เจริญเนตร แสงดวงแข และสินี กิตติชนม์วรกุล, 2559) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาแกนนำชุมชนให้มีศักยภาพด้านการสื่อสารที่มีความรู้ความสามารถในการเผยแพร่แผนชุมชน และสร้างการมีส่วนร่วมในการ

ดำเนินกิจกรรมต่างๆ ได้ การเพิ่มศักยภาพแกนนำให้มีศักยภาพด้านการสื่อสาร จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำไปสู่การขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆ ที่ปรากฏในแผนชุมชน ทั้งนี้ เนื่องจากนักสื่อสารชุมชนเป็นบุคคลในชุมชนที่มีอิทธิพลต่อความคิดและความคิดเห็นของบุคคลรอบข้าง เป็นผู้เชื่อมโยง (connector) ในการชักจูงเชิญชวนบุคคลอื่นให้ร่วมกันแบ่งปันความคิดเห็นและรวมเป็นกลุ่มก้อนเดียวกัน อีกทั้งความสำเร็จและการมีประสิทธิภาพของการสร้างความเชื่อมั่นและสร้างความเข้าใจระหว่างหน่วยงานในท้องถิ่นและชุมชน โดยการใช้การพูดคุย (face-to-face) ผ่านนักสื่อสารชุมชนนั้น ก่อให้เกิดความเข้าใจระหว่างกันได้ดี (Wood and Julie, 2013) โดยงานวิจัยดังกล่าวใช้กระบวนการสร้างนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่น ภายใต้การมีส่วนร่วมของชุมชน

ผลลัพธ์จากงานวิจัยข้างต้น นำไปสู่การยกระดับคนในชุมชน ให้มีความสามารถที่จะขับเคลื่อนงานในแผนชุมชนอย่างเป็นระบบ ภายใต้การใช้อองค์ความรู้เรื่องการสื่อสาร คุณลักษณะของสื่อประเภทต่างๆ การประชาสัมพันธ์แผนชุมชน และการผลิตสื่อ อีกทั้งยังเกิดการจัดระบบโครงสร้างของบุคลากรที่ขับเคลื่อนงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรที่ชัดเจนเป็นรูปธรรมมากขึ้น

จากการสอบถามนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นในเบื้องต้น พบว่า นักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นใช้ความรู้ที่ได้รับจากการอบรม จากนักวิจัยไปถ่ายทอดให้กับกลุ่มต่างๆ โดยเฉพาะประเด็นการวิเคราะห์สื่อที่สอดคล้องกับบริบทชุมชน และนำความรู้ไปขยายผลกับการทำงานด้านอื่นๆ ในชุมชนร่วมด้วย ทั้งนี้ กระบวนการสร้างนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นข้างต้น ยังไม่ได้มีการประเมินผลลัพธ์ที่แสดงถึงการสะท้อนศักยภาพของนักสื่อสารชุมชนและกระบวนการสร้างนักสื่อสารชุมชนให้เป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ ได้รับการยอมรับจากกลุ่ม ซึ่งต้องมีการประเมินผลงานอย่างเป็นระบบ (Fiedler, 1967) จึงนำไปสู่การหาคำตอบร่วมกันระหว่างชุมชนและนักวิจัยผู้เชี่ยวชาญบทความ ในประเด็นศักยภาพทางการสื่อสาร ความสามารถในการเลือกใช้สื่อและช่องทางการสื่อสารของนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นที่เปลี่ยนแปลงไปภายหลังกระบวนการฝึกอบรม รวมทั้งปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่น

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพทางการสื่อสารของนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่น ก่อนและหลังกระบวนการฝึกอบรม
2. เพื่อวิเคราะห์ความพึงพอใจของคนในชุมชนที่มีต่อสื่อและช่องทางการสื่อสารที่นักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นเลือกใช้
3. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพของนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่น

แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ใช้กรอบแนวคิด ทฤษฎี เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินการวิจัยและการกำหนดข้อคำถามสำหรับประเมินผลลัพธ์การสร้างนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่น ดังนี้

(1) **แนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์ผู้รับสาร** การวิเคราะห์ผู้รับสารเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมศาสตร์ ซึ่งพฤติกรรมของผู้รับสารนั้นได้ถูกกำหนดโดยพื้นฐานจากประสบการณ์เดิมในอดีต (ศุภศิลป์ กุลจิตต์เจืองส์, 2560) การวิเคราะห์ผู้รับสารจึงมีความสำคัญต่อกระบวนการสื่อสาร เนื่องจากจะนำไปสู่การออกแบบเนื้อหาและคัดเลือกรูปแบบวิธีการสื่อสาร ที่สอดคล้องกับคุณลักษณะและความต้องการของผู้รับสาร เป็นแนวคิดที่สะท้อนศักยภาพของนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นด้านความรู้ความสามารถในการวิเคราะห์ผู้รับสารในมิติต่างๆ ได้แก่ การวิเคราะห์ผู้รับสารตามกลุ่มเป้าหมายของการสื่อสาร การวิเคราะห์ผู้รับสารตามลักษณะทางประชากรศาสตร์ การวิเคราะห์ผู้รับสารตามลักษณะการดำเนินชีวิต การวิเคราะห์ผู้รับสารด้วยระบบวัฒนธรรม (ศศิพรรณ บิลมานิช, มปป.)

(2) **แนวคิดเกี่ยวกับสื่อประชาสัมพันธ์** เนื่องจากสื่อที่ใช้ในกิจกรรมเพื่อการประชาสัมพันธ์มีความหลากหลาย ได้แก่ สื่อบุคคล สื่อมวลชน (หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ วิทยุกระจายเสียง) สื่อเฉพาะกิจ (วารสาร จุลสาร จดหมายข่าว แผ่นพับ ใบปลิว โปสเตอร์ ป้ายประกาศ) สื่อกิจกรรม และสื่อสมัยใหม่ ดังนั้น นักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นจะต้องมีความรู้ ความสามารถในการเลือกใช้สื่อเพื่อการ

ประชาสัมพันธ์ข้อมูล และการวางแผนกิจกรรม/โครงการ โดยเริ่มต้นจากการสำรวจความต้องการสื่อของชุมชน ซึ่งมีเป้าหมายหลัก คือ เพื่อผลิตสื่อภายใต้รูปแบบที่ชุมชนต้องการ สอดคล้องกับบริบทของชุมชน ชุมชนสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้อย่างแท้จริง (เจริญเนตร แสงดวงแข และสินี กิตติชนมวรกุล, 2558)

(3) ทฤษฎีการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจ การโน้มน้าวใจคือ การสื่อสารที่ตั้งใจจะมีอิทธิพลต่อการเลือก (communication intended to influence choice) โดยการสื่อสารโน้มน้าวใจเป็นการแสดงให้เห็นถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น มีการใช้สัญลักษณ์ และมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร โดยมีความตั้งใจโน้มน้าวให้เกิดผลตามวัตถุประสงค์ และมีอิทธิพลต่อความมุ่งหมายที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม (กรรณิการ์ อัสวตรเดชา, 2550) การสื่อสารให้ผู้รับสารเกิดความเชื่อถือ คล้อยตาม และเห็นด้วยกับสิ่งที่ผู้ส่งสารต้องการนำเสนอจนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรม จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช่วิธีการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจ เพื่อให้การสื่อสารเกิดประสิทธิภาพสูงสุด โดยผู้ส่งสารจะต้องเป็นผู้มีความน่าเชื่อถือ มีลักษณะของการเป็นผู้นำทางความคิด (opinion leader) และต้องคำนึงถึงทัศนคติและความเชื่อของผู้รับสารผ่านการวิเคราะห์คุณลักษณะของผู้รับสาร ทฤษฎีการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจนำมาใช้วิเคราะห์ศักยภาพของนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นด้านความรู้ความสามารถในการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจ ได้แก่ การออกแบบเนื้อหา การเลือกใช้สื่อ การสร้างความน่าเชื่อถือ ศรัทธาในตัวนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่น การกระตุ้นให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญของการเข้าร่วมกิจกรรม การสร้างจิตสำนึกให้คนในชุมชนด้านการอนุรักษ์ การสร้างความรู้ความเข้าใจให้คนในชุมชนคล้อยตามและนำไปปฏิบัติ

(4) แนวคิดเรื่องการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory Communication Theory) การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นรูปแบบหนึ่งที่สำคัญของการสื่อสารชุมชน โดยมีเป้าหมายในการกระตุ้นให้ชุมชนมองเห็นคุณค่าของตนเอง สร้างความมั่นใจให้กับชาวบ้านที่เข้ามามีส่วนร่วม สร้างทักษะในการสร้างสื่อให้กับชุมชน เพื่อเป็นช่องทางที่ชุมชนจะส่งข่าวสารออกไปจากจุดยืน มุมมอง

ทักษะของตนเอง ชุมชนได้แสดงความรู้สึก ปัญหา วิธีการวิเคราะห์ปัญหา รวมทั้งวิธีการแก้ปัญหาจากทักษะของชุมชน ซึ่งผลของการสื่อสารจะสามารถร่วมแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน (กาญจนา แก้วเทพ และคณะ, 2543) การมีส่วนร่วมจะทำให้ผู้รับสารมีความรู้สึกเป็นเจ้าของประเด็นร่วม และผูกพันกับเรื่องราวที่นำเสนอ (นิษฐา หุ่นเกษม, 2561) เป็นแนวคิดที่ใช้สะท้อนศักยภาพด้านความรู้/ความสามารถในการสร้างการมีส่วนร่วมของนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่น ได้แก่ การสื่อสารเพื่อระดมความร่วมมือจากคนในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในระดับต่างๆ การสื่อสารเพื่อขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก

(5) ทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจของผู้รับสาร (Uses and Gratifications) เป็นทฤษฎีทางสังคมและจิตวิทยาที่ศึกษาการกระทำด้านการสื่อสารของมนุษย์ ซึ่งถูกขับเคลื่อนโดยความต้องการและสิ่งจูงใจ มนุษย์ใช้การติดต่อสื่อสารและใช้สื่อเพื่อเติมเต็มความต้องการ โดยแสวงหาสื่อและเนื้อหาอย่างเฉพาะเจาะจงเพื่อนำไปสู่ความพึงพอใจของตนเอง ผู้รับสารจะเป็นผู้กำหนดและเป็นศูนย์กลางของการศึกษาเกี่ยวกับอิทธิพลของสื่อมวลชน ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่า ข้อมูลข่าวสารที่ถูกส่งออกไปนั้น ผู้รับสารเป็นผู้กำหนดอิทธิพลของข่าวสาร เนื่องจากเป็นผู้เปิดรับและเลือกใช้สื่อเพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง ดังนั้น การประเมินความพึงพอใจของผู้รับสารจึงมีความสำคัญต่อการนำข้อมูลที่ได้มาพัฒนาคุณภาพการสื่อสารของนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่น ในด้านความพึงพอใจต่อการเผยแพร่แผนชุมชน ความพึงพอใจต่อศักยภาพด้านการทำงานของนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่น และความพึงพอใจต่อสื่อ ความรู้ดังกล่าวจะเป็นการสะท้อนศักยภาพด้านการสื่อสารของนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่น และการออกแบบสื่อที่เหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน

(6) แนวคิดเรื่องการสื่อสารชุมชน กาญจนา แก้วเทพ และคณะ (2543) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะสำคัญของการสื่อสารชุมชนไว้ คือ (1) เป็นการสื่อสารแบบสองทาง (two-way communication) ที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารสามารถมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันอยู่ตลอดเวลา ทั้งในลักษณะเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ได้ (2) ทิศทางการไหลของข่าวสาร (flow of information) จะมีทิศทางที่หลากหลาย

มาจากทุกทิศทาง ทั้งจากบนลงล่าง (top-down) แบบล่างสู่บน (bottom-up) และแบบแนวนอน (horizontal) (3) เป้าหมายของการสื่อสารชุมชน มีวิธีการ และแง่มุมหลายแง่มุมที่จะกำหนดเป้าหมายของการสื่อสารเพื่อชุมชน (4) เป็นการสื่อสารที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับคุณลักษณะประการสำคัญของกระบวนการพัฒนาแนวใหม่ แทนการพัฒนาที่แต่เดิมเคยตอบสนองความต้องการของรัฐเป็นหลัก (5) หน้าที่ของการสื่อสาร ประกอบด้วย หน้าที่ในการแสดงออก หน้าที่ทางสังคม หน้าที่ในการให้ข้อมูลข่าวสาร หน้าที่ในการควบคุมการปฏิบัติการ เนื่องจากการสื่อสารชุมชนมีลักษณะการสื่อสารแบบสองทางที่มีขั้นตอนของปฏิกริยาป้อนกลับ (6) สื่อของชุมชนเน้นการปรับปรุงสื่อให้เหมาะสมสำหรับประโยชน์การใช้งานของชุมชน ไม่ว่าชุมชนจะตั้งวัตถุประสงค์การใช้เอาไว้เช่นใดก็ตาม (7) สื่อชุมชนต้องเป็นสื่อที่คนในชุมชนสามารถเข้าถึงได้ตลอดเวลา เพื่อนำไปใช้เพื่อหาข่าวสาร เพื่อความรู้ หรือเพื่อความบันเทิง (8) สื่อชุมชนเป็นสื่อที่ชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในหลายๆ บทบาท ไม่ว่าจะเป็นผู้วางแผนการใช้สื่อ ผู้ผลิต ผู้แสดง ฯลฯ (9) สื่อชุมชนต้องเป็นสื่อที่ชุมชนสามารถแสดงออกได้ มิใช่เป็นสื่อเพื่อชุมชน ตัวตนของชุมชนที่จะแสดงออกไปนั้นต้องมาจากการกำหนดของชุมชนเอง มิใช่ผู้อื่นมาทำให้ชุมชน (10) สื่อชุมชนจะปรับเปลี่ยนลักษณะของการเป็นเครื่องมือถ่ายทอดข่าวสารจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง เป็นเวทีสำหรับแลกเปลี่ยนข่าวสารและทัศนะของทุกคน

ระเบียบวิธีวิจัย

ผู้วิจัยใช้การวิจัยแบบผสมวิธี (mixed method) ประกอบด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) และการวิจัยเชิงปริมาณ (quantitative research) โดยใช้เครื่องมือในการวิจัย คือ การสัมภาษณ์ (interview) การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (participant observation) และการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม (questionnaire) เพื่อประเมินศักยภาพด้านการสื่อสารของนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นก่อนและหลังอบรม และประเมินผลความพึงพอใจของชุมชนต่อการสื่อสารของนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่น โดยมีรายละเอียดดังนี้

- **การเก็บรวบรวมข้อมูล**

ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย

(1) การสัมภาษณ์ (Interview) สำหรับสัมภาษณ์นักสื่อสารชุมชนท้องถิ่น เพื่อสะท้อนภาพในมิติบทบาทหน้าที่ในชุมชน การนำความรู้ที่ได้จากการอบรมไปใช้ประโยชน์ รวมถึงข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์อื่นๆ

(2) การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) เพื่อสังเกตพฤติกรรมและพัฒนาการด้านการสื่อสารของแกนนำชุมชน รวมทั้งสังเกตการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในกิจกรรมต่างๆ

(3) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม (Questionnaire) เพื่อประเมินศักยภาพด้านการสื่อสารของนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นก่อนและหลังอบรม และประเมินผลความพึงพอใจของชุมชนต่อการสื่อสารของนักสื่อสารชุมชน

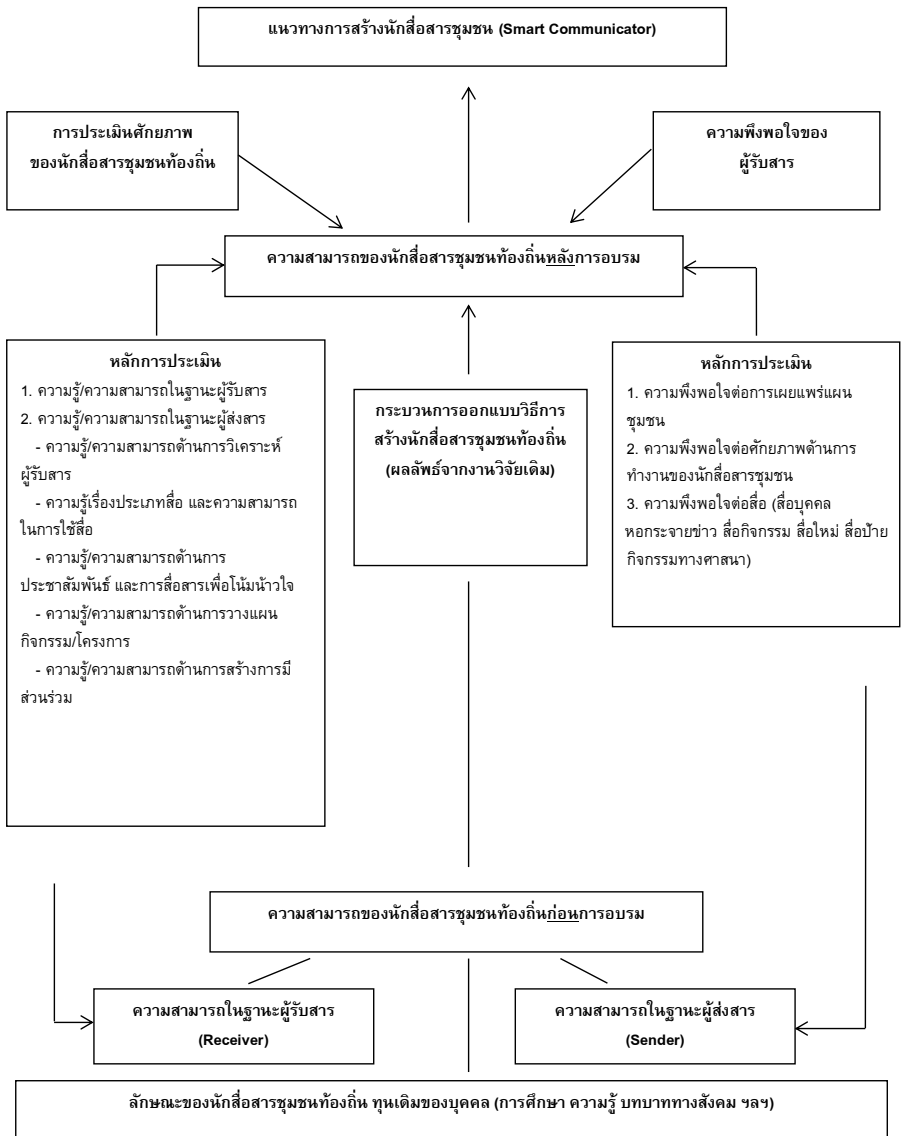
โดยมีกลุ่มตัวอย่างคือ นักสื่อสารชุมชนท้องถิ่น ประกอบด้วยตัวแทนคณะกรรมการจัดการป๋ายายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขา ผู้นำทางศาสนา ตัวแทนเยาวชน และตัวแทนกลุ่มสตรี จำนวน 9 คน และกลุ่มผู้รับสาร ซึ่งเป็นคนที่เปิดรับและใช้สื่อในชุมชน จำนวน 30 คน โดยผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบจำเพาะเจาะจง (purposive sampling)

- **การวิเคราะห์ข้อมูล**

ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอข้อมูลในรูปแบบของการวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนา โดยใช้สถิติจำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย (means) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation) รวมทั้งการบรรยาย การพรรณนาวิเคราะห์ (analytical description)

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ผลการวิจัย

ศักยภาพทางการสื่อสารของนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นก่อนและหลังกระบวนการฝึกอบรม

ศักยภาพทางการสื่อสารของนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่น เกิดจากกระบวนการเสริมสร้างศักยภาพด้านการสื่อสารของแกนนำชุมชน จากงานวิจัยเรื่อง การสร้างนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นในการเผยแพร่แผนชุมชน เพื่ออํารงรักษาป่าชายเลน ตำบลหัวเขา จังหวัดสงขลา (เจริญเนตร แสงดวงแข และสินี กิตติชนมวรกุล, 2559) แสดงให้เห็นขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

1. วิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของชุมชน เมื่อปี พ.ศ. 2559 ผู้วิจัยได้ระดมความคิดแบบมีส่วนร่วมกับแกนนำชุมชน เพื่อสะท้อนปัญหาทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่เกิดขึ้นในพื้นที่ และร่วมกันค้นหาแนวทางการแก้ปัญหา ซึ่งพบว่า ส่วนหนึ่งมาจากการขาดการสื่อสารแผนด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอย่างเป็นระบบ จึงนำไปสู่การสร้างนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่น ที่มีความสามารถในการใช้การสื่อสารเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนงานภายในชุมชน หลังจากนั้น ในปี พ.ศ. 2562 ผู้วิจัยจึงได้ระดมความคิดแบบมีส่วนร่วมกับนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นที่ได้รับการพัฒนาองค์ความรู้ด้านการสื่อสารอีกครั้ง และเกิดความสนใจร่วมกันถึงการประเมินผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการนำองค์ความรู้ด้านการสื่อสารไปใช้ในพื้นที่ โดยคำนึงถึงการใช้การสื่อสารที่สอดคล้องเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายและบริบทชุมชน

2. การวิเคราะห์ลักษณะของนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นและการสำรวจทุนเดิมของบุคคล ในการประเมินผลลัพธ์ของการสร้างนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นนั้น ผู้วิจัยได้สำรวจทุนเดิมของบุคคล เพื่อพิจารณาว่า ต้นทุนดังกล่าวเป็นปัจจัยสนับสนุนการดำเนินงานของนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นอย่างไร โดยนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่น ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนคณะกรรมการป่าชายเลน ผู้นำทางศาสนา ตัวแทนเยาวชน และตัวแทนกลุ่มสตรี มีทุนเดิมของบุคคลที่หลากหลาย โดยเฉพาะบทบาทของการเป็นผู้นำชุมชนในลักษณะต่างๆ ได้แก่

2.1 ตัวแทนคณะกรรมการป่าชายเลน ที่มีบทบาทหน้าที่ในการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารทั้งภายในและภายนอกชุมชน ซึ่งเป็นตัวแทนที่สะท้อนความเป็นพหุวัฒนธรรม ประกอบด้วยแกนนำหลัก ซึ่งเป็นแกนนำที่นักวิจัยเลือกไว้ร่วมกับชุมชนในช่วงแรก คือ นายยุทธนา จิตต์โตะหล้า นายเฉลียว พิมพาชะโร และนายสันติ บุรณวิจิตร และแกนนำที่เกิดจากการขยายผลความรู้ ซึ่งเป็นแกนนำที่ตัวแทนชุมชนเป็นผู้เลือก คือ นายอืด หัดสะหลิม โดยตัวแทนคณะกรรมการป่าชายเลนมีบทบาทที่แตกต่างกัน ดังนี้

- นายยุทธนา จิตต์โตะหล้า เป็นผู้นำชุมชน ประธานชมรมอนุรักษ์ป่าชายเลน ประธานเกษตรตำบลหัวเขา กรรมการมัสยิด กรรมการสถานศึกษา โรงเรียนวัดบ่อทรัพย์ อาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหมู่บ้าน (ทสม.) ตำบลหัวเขา

- นายเฉลียว พิมพาชะโร เป็นประธานชุมชน เป็นวิทยากรบรรยายป่าชายเลนประวัติศาสตร์ รองประธานสภาองค์กรชุมชน ประธานอาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหมู่บ้าน (ทสม.) ตำบลหัวเขา ประธานกองทุนแม่ของแผ่นดิน ประธานกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กรรมการวัดสุวรรณคีรี กรรมการสถานศึกษา คณะกรรมการป่าชายเลน ประธานกองทุนหมู่บ้าน ประธานประปาชุมชน ประธานกลุ่มประมงชุมชนบ้านบ่อสวน กองอาสา รักษาดินแดนประเภทล้ารอง อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อปพร.)

- นายสันติ บุรณวิจิตร เป็นแกนนำชุมชน วิทยากรชุมชน ผู้นำชุมชน ชมรมคนรักหัวเขา

- นายอืด หัดสะหลิม เป็นกรรมการมัสยิด อาสาสมัครชุมชนบ้านหัวเขา กรรมการสถานศึกษาโรงเรียนวัดบ่อทรัพย์ (ภาพที่ 2)

ภาพที่ 2 ตัวแทนคณะกรรมการปาชายเลน

ทั้งนี้ การมีบทบาทหน้าที่ที่หลากหลายในชุมชนสะท้อนประสบการณ์การทำงานในมิติต่างๆ การสั่งสมประสบการณ์การเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชน นำไปสู่ความรู้/ความสามารถในการวิเคราะห์ผู้รับสาร และการสร้างการมีส่วนร่วมของกลุ่มคนในชุมชน

2.2 ผู้นำทางศาสนา มีบทบาทในชุมชนในฐานะผู้นำทางศาสนา ที่สะท้อนความเป็นพหุวัฒนธรรมในพื้นที่ ประกอบด้วยผู้นำทางศาสนาพุทธ (เจ้าอาวาสวัดสุวรรณคีรี) และผู้นำทางศาสนาอิสลาม (โต๊ะอิหม่าม) การเป็นผู้นำทางศาสนาที่มีความรู้ มีวิสัยทัศน์ที่ดี ทั้งด้านสติปัญญาและจิตวิญญาณ มีความซื่อสัตย์ มีคุณธรรม นับเป็นทุนเดิมของบุคคลที่สามารถสร้างความเชื่อถือ

ศรัทธาให้กับคนในชุมชน และสามารถสร้างแรงบันดาลใจแก่คนในชุมชนในการดำเนินงานด้านต่างๆ (ภาพที่ 3)

ภาพที่ 3 ตัวแทนผู้นำทางศาสนา

2.3 ตัวแทนเยาวชน มีบทบาทในฐานะเยาวชนผู้ดูแลรักษาป่าชายเลน ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา โดยมีคุณลักษณะของการเป็น ผู้นำกลุ่ม มีความสนใจในการทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับชุมชนอย่างต่อเนื่อง เป็นผู้ทำหน้าที่สนับสนุนงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของชุมชน ตัวแทนเยาวชนนับเป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่สามารถสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมไปยังกลุ่มเยาวชน ซึ่งเป็นกลุ่มผู้รับสารที่อยู่ในช่วงวัยที่ใกล้เคียงกัน (ภาพที่ 4)

ภาพที่ 4 ตัวแทนเยาวชน นายอรุพงศ์ บิลโตะหมุด

2.4 ตัวแทนกลุ่มสตรี ที่เป็นตัวแทนแบบพหุวัฒนธรรม ประกอบด้วย

- นางนริสา หวังอารี เป็นคณะกรรมการสถานศึกษาโรงเรียนบ้านหัวเขา อาสาสมัครคุมประพฤติ (อสค.) อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) คณะกรรมการมัสยิด อาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมหมู่บ้าน (ทสม.)

- นางนัทธมน บุญยัง เป็นอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ประธานกลุ่มแม่บ้าน กรรมการสถานศึกษาโรงเรียนวัดบ่อทรัพย์ (ภาพที่ 5)

ภาพที่ 5 ตัวแทนกลุ่มสตรี

ทุนเดิมของกลุ่มสตรีสามารถส่งเสริมการขยายผลความรู้/ความสามารถด้านการวิเคราะห์ผู้รับสาร และการสร้างการมีส่วนร่วมของกลุ่มต่างๆ ในชุมชน จากการวิเคราะห์ทุนเดิมนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นทุกกลุ่ม ผู้วิจัยพบว่า แก่นนำชุมชนมีต้นทุนที่หลากหลาย ได้แก่

(1) **ต้นทุนด้านความรู้** ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับป้าชายเลน รวมทั้งทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง อันเป็นต้นทุนความรู้ที่เกิดจากการศึกษาข้อมูลชุมชน และเกิดจากประสบการณ์การทำงาน ซึ่งเปรียบเสมือนแขนขาของการทำงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากร แต่ยังขาดความรู้ด้านการสื่อสาร ซึ่งเปรียบเสมือนแขนข้ายในการขับเคลื่อนงาน โดยเฉพาะความรู้เรื่องประเภทสื่อ การเลือกใช้สื่อ การวางแผนประชาสัมพันธ์ และการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม

(2) **ต้นทุนด้านการเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้** เกิดจากการสั่งสมความรู้และประสบการณ์ในการเป็นวิทยากรชุมชน ซึ่งมีความสามารถด้านการสื่อสารเป็นทุนเดิม แต่ยังขาดองค์ความรู้เรื่องการคัดเลือกสื่อและการประชาสัมพันธ์แผน

(3) **ต้นทุนด้านศาสนาและวัฒนธรรม** เกิดจากการทำบพาทหน้าที่ในฐานะการเป็นกรรมกรวัด กรรมกรมัสยิด

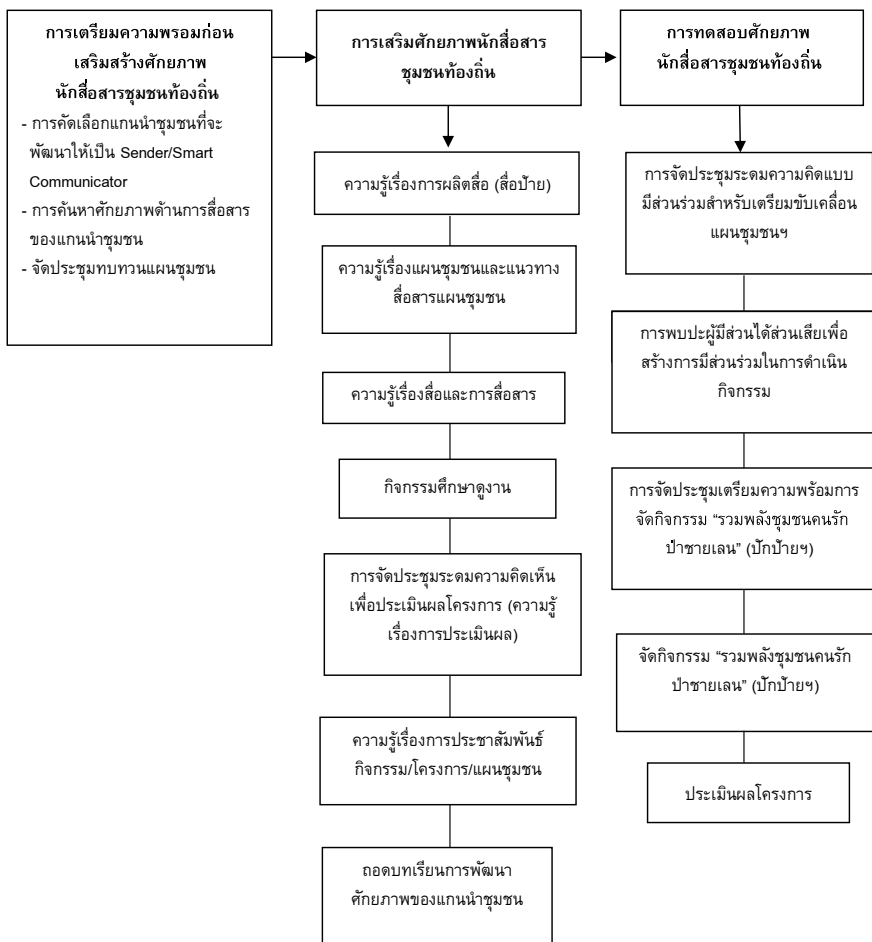
(4) **ต้นทุนด้านเครือข่าย** เกิดจากการทำหน้าที่เป็นแกนนำขับเคลื่อนงานในชุมชน

3. กระบวนการเสริมสร้างศักยภาพด้านการสื่อสารของนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่น ในขั้นตอนนี้ เป็นการคัดเลือกแกนนำชุมชนที่จะพัฒนาให้เป็น sender/smart communicator ซึ่งคัดเลือกจากผู้ที่มิมีบทบาทหน้าที่หลักในการประชาสัมพันธ์ข้อมูลไปยังชุมชน และเป็นตัวแทนของความเป็นพลุวัฒนธรรม หลังจากนั้นจึงเป็นกระบวนการค้นหาศักยภาพด้านการสื่อสารของแกนนำชุมชน ก่อนจะนำไปสู่การจัดอบรมความรู้ในส่วนที่ยังขาดหาย กิจกรรมพบปะผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนแผนชุมชน การยกระดับแกนนำให้เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้เรื่องการผลิตสื่อ รวมทั้งมีกิจกรรมศึกษาดูงานเพื่อเสริมศักยภาพ (empowerment) ด้านความรู้ในการบริหารจัดการป้าชายเลน การจัดกิจกรรม “รวมพลังชุมชน คนรักป้าชายเลน” (ปักป้ายเขตอนุรักษ์) ซึ่งเป็นการ

ลดทอนข้อจำกัดของสื่อป้าย ซึ่งเป็นสื่อที่ผู้คนมักไม่ค่อยให้ความสนใจ ให้กลายมาเป็นสื่อที่คนในชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของ ผ่านการระดมการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของคนในชุมชน และการประเมินผลการดำเนินกิจกรรมที่ขับเคลื่อนโดยนักสื่อสารชุมชน

กระบวนการเสริมสร้างศักยภาพด้านการสื่อสาร มีรายละเอียดภาพที่ 6

ภาพที่ 6 กระบวนการสร้างนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่น

ที่มา: เจริญเนตร แสงดวงแข และสินี กิตติชนม์วรกุล (2559)

กระบวนการสร้างนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นประกอบด้วย 3 กระบวนการหลัก คือ

(1) การเตรียมความพร้อมก่อนเสริมสร้างศักยภาพนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่น เป็นขั้นตอนของการสำรวจสิ่งที่ขาดหายก่อนขยายสู่การเต็มองค์ความรู้ (empowerment) ประกอบด้วยการคัดเลือกแกนนำชุมชนที่จะพัฒนาให้เป็น sender/smart communicator การค้นหาศักยภาพด้านการสื่อสารของแกนนำชุมชน และการจัดประชุมพบทบทวนแผนชุมชน

(2) กระบวนการเสริมศักยภาพนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่น เป็นขั้นตอนของการจัดอบรมความรู้ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสาร ประกอบด้วยความรู้เรื่องแผนชุมชนและแนวทางสื่อสารแผนชุมชน ความรู้เรื่องการประชาสัมพันธ์ กิจกรรม/โครงการ/แผนชุมชน ความรู้เรื่องการผลิตสื่อ (สื่อป้าย) ความรู้ที่ได้จากการเข้าร่วมกิจกรรมศึกษาดูงาน และความรู้เรื่องการประเมินผล

(3) กระบวนการทดสอบศักยภาพนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่น เป็นขั้นตอนของการนำความรู้ที่ได้จากการอบรมไปขับเคลื่อนดำเนินกิจกรรม ประกอบด้วย การจัดประชุมระดมความคิดแบบมีส่วนร่วมสำหรับเตรียมขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ การจัดประชุมระดมความคิดแบบมีส่วนร่วมสำหรับเตรียมขับเคลื่อนแผนชุมชนฯ และการพบปะผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม โดยการขอรับการสนับสนุนงบประมาณและบุคลากรจากหน่วยงานภายนอก การจัดประชุมเตรียมความพร้อมการจัดกิจกรรม “รวมพลังชุมชนคนรักป่าชายเลน” (ปักป้ายเขตอนุรักษ์ฯ) และการประเมินผลโครงการทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

ทั้งนี้ นักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นได้นำความรู้ทั้งหมดที่ได้จากกระบวนการเสริมศักยภาพนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่น มาปรับประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรม “รวมพลังชุมชนคนรักป่าชายเลน” (ปักป้ายเขตอนุรักษ์ฯ) โดยเฉพาะความรู้ด้านการเลือกใช้สื่อและการระดมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน (ภาพที่ 7)

ภาพที่ 7 การประยุกต์ใช้ความรู้ที่ได้จากการอบรมในกิจกรรม “รวมพลังชุมชนคนรักป่าชายเลน” (ปักป้ายเขตอนุรักษ์ฯ)

จากกระบวนการพัฒนาศักยภาพของนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่น ซึ่งเริ่มต้นจากการคัดเลือกแกนนำชุมชน ที่มีบทบาทหน้าที่ด้านการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสาร การพัฒนาศักยภาพแกนนำผ่านจัดการอบรมให้ความรู้ การทดลองใช้ความรู้เรื่องการสื่อสาร และการประเมินผลการทำงานของแกนนำที่ยกระดับเป็นนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่น พบว่า นักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นมีระดับศักยภาพทางการสื่อสารหลังกระบวนการฝึกอบรมเพิ่มขึ้นทุกด้าน ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับกระบวนการพัฒนาศักยภาพภาคีเครือข่ายระบบสุขภาพระดับอำเภอของ เรวัตพิเพชศิริลาสน์ และคณะ (2561) ที่ประกอบด้วยการแต่งตั้งคณะกรรมการระบบสุขภาพอำเภอ ขยายแกนนำผ่านกระบวนการถ่ายทอดความรู้ของแกนนำหลัก และมีระบบการสื่อสารในเครือข่าย โดยผลการประเมินค่าเฉลี่ยของคะแนนสมรรถนะการทำงานของแกนนำของภาคีเครือข่ายเพิ่มขึ้นเมื่อเทียบกับก่อนดำเนินการ

4. การวิเคราะห์ศักยภาพของนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่น ผู้วิจัยวิเคราะห์ศักยภาพของนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นโดยใช้แบบสอบถามและการสัมภาษณ์ และมีกลุ่มตัวอย่างแบบจำเพาะเจาะจง (purposive sampling) (ปาริชาติ สถาปิตานนท์, 2549) คือ นักสื่อสารชุมชนท้องถิ่น ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนคณะกรรมการจัดการป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งชุมชนตำบลหัวเขา ผู้นำทางศาสนา ตัวแทนเยาวชน และตัวแทนกลุ่มสตรี โดยมีผลการวิเคราะห์ศักยภาพของนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่น ดังนี้

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบความแตกต่างของความรู้/ความสามารถในฐานะผู้รับสาร

ตัวแปร	N	$\bar{X}$	S.D.	t	P
การรู้จักแผนชุมชนพหุวัฒนธรรม					
ก่อนการอบรม	9	2.67	0.71	-4.27**	0.001
หลังการอบรม	9	4.22	0.83		
การเข้าใจเนื้อหาแผนชุมชนพหุวัฒนธรรม					
ก่อนการอบรม	9	2.89	0.93	2.626**	0.018
หลังการอบรม	9	4.00	0.87		

**P <.01 มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

* P <.05 มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 1 พบว่า นักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นมีความแตกต่างของความรู้/ความสามารถในฐานะผู้รับสารก่อนอบรมและหลังอบรมต่างกัน จะมีการรู้จักแผนชุมชนพหุวัฒนธรรมและการเข้าใจเนื้อหาแผนชุมชนพหุวัฒนธรรมต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ผู้วิจัยประเมินระดับความรู้/ความสามารถของนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่น ในฐานะผู้รับสาร ในประเด็นการรู้จัก และการเข้าใจแผนชุมชนพหุวัฒนธรรม ในการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศบริการป่าชายเลน โดยก่อน กระบวนการฝึกอบรมนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นมีความรู้/ความสามารถในด้าน ดังกล่าวอยู่ในระดับปานกลาง หลังการฝึกอบรมมีความรู้/ความสามารถทั้งสอง ด้านอยู่ในระดับมาก

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบความแตกต่างของความรู้/ความสามารถในฐานะผู้ส่งสาร

ตัวแปร	N	$\bar{X}$	S.D.	t	P
ความรู้/ความสามารถด้านการวิเคราะห์ผู้รับสาร					
ก่อนการอบรม	9	2.64	0.44	-5.59**	0.000
หลังการอบรม	9	4.03	0.61		
ความรู้เรื่องประเภทสื่อ และความสามารถในการใช้สื่อ					
ก่อนการอบรม	9	2.80	0.70	-4.116**	0.001
หลังการอบรม	9	4.07	0.62		
ความรู้/ความสามารถด้านการประชาสัมพันธ์ และการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจ					
ก่อนการอบรม	9	2.78	0.45	-7.467**	0.000
หลังการอบรม	9	4.42	0.45		
ความรู้/ความสามารถด้านการวางแผนกิจกรรม/โครงการ					
ก่อนการอบรม	9	2.67	0.88	-3.256**	0.006
หลังการอบรม	9	4.13	0.95		
ความรู้/ความสามารถด้านการสร้างการมีส่วนร่วม					
ก่อนการอบรม	9	2.67	0.54	-4.801**	0.000
หลังการอบรม	9	4.13	0.74		

**P <.01 มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

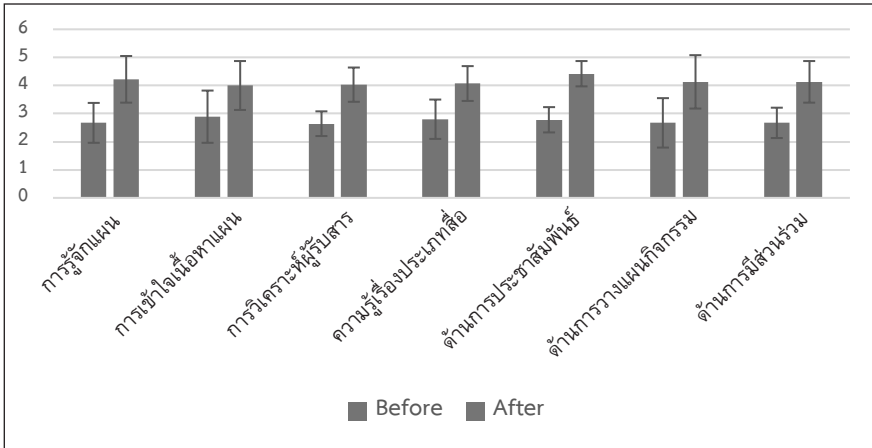
* P <.05 มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 2 พบว่า นักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นมีความแตกต่างของ ความรู้/ความสามารถในฐานะผู้ส่งสารก่อนอบรมและหลังอบรมต่างกัน จะมี ความรู้/ความสามารถด้านการวิเคราะห์ผู้รับสาร ความรู้เรื่องประเภทสื่อ และ ความสามารถในการใช้สื่อ ความรู้/ความสามารถด้านการประชาสัมพันธ์ และการ สื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจ ความรู้/ความสามารถด้านการวางแผนกิจกรรม/โครงการ และความรู้/ความสามารถด้านการสร้างการมีส่วนร่วม ต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ .01

ผู้วิจัยประเมินระดับความรู้/ความสามารถของนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นใน ในฐานะผู้ส่งสาร ในประเด็นความรู้/ความสามารถด้านการวิเคราะห์ผู้รับสาร ความรู้ เรื่องประเภทสื่อและความสามารถในการใช้สื่อ ด้านความรู้/ความสามารถด้าน การประชาสัมพันธ์ และการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจ ความรู้/ความสามารถด้าน การวางแผนกิจกรรม/โครงการ และความรู้/ความสามารถด้านการสร้างการมี ส่วนร่วม โดยก่อนกระบวนการฝึกอบรมนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นมีความรู้/ความ สามารถทุกด้านอยู่ในระดับปานกลาง หลังการฝึกอบรมมีความรู้/ความสามารถ ทุกด้านอยู่ในระดับมาก

เมื่อแสดงตารางเปรียบเทียบพื้นฐานศักยภาพของนักสื่อสารชุมชน ท้องถิ่นในฐานะผู้รับสารและผู้ส่งสารก่อนเข้าสู่กระบวนการอบรมอยู่ในระดับ ปานกลางค่อนข้างต่ำ ซึ่งมีค่าเฉลี่ยอยู่ในช่วงระหว่าง 2.67-2.89 คะแนน ศักยภาพ ของนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่น ในฐานะผู้รับสารและผู้ส่งสารหลังกระบวนการอบรม อยู่ในระดับมาก ซึ่งมีค่าเฉลี่ยอยู่ในช่วงระหว่าง 4.00-4.42 คะแนน จากคะแนน เต็ม 5.00 คะแนน (ภาพที่ 8)

ภาพที่ 8 เปรียบเทียบความรู้ ความสามารถในการในฐานะผู้รับสารและผู้ส่งสารก่อนและหลังการอบรม

ความพึงพอใจของคนในชุมชนที่มีต่อสื่อและช่องทางการสื่อสารที่นักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นเลือกใช้

ในการประเมินความพึงพอใจของชุมชนต่อการสื่อสารของนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่น ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบจำเพาะเจาะจง โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างที่เคยเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับป้าชายเลน เพื่อสะท้อนมุมมองด้านศักยภาพการสื่อสารของนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่น และใช้แบบสอบถาม (questionnaire) เป็นเครื่องมือในการวัดความพึงพอใจของคนในชุมชนต่อการสื่อสารของนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่น จากกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นคนในชุมชนที่เปิดรับและใช้สื่อในชุมชน จำนวน 30 คน โดยมีผลการประเมินความพึงพอใจของคนในชุมชนที่มีต่อสื่อและช่องทางการสื่อสารที่นักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นเลือกใช้ดังนี้

กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วย เพศชายร้อยละ 50 และเพศหญิงร้อยละ 50 ผู้รับสารส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุ 41-50 ปี ร้อยละ 36.70 รองลงมา คือ ช่วงอายุ 51 ปีขึ้นไป ร้อยละ 30.00 ช่วงอายุ 31-40 ปี ร้อยละ 16.70 ช่วงอายุ 21-30 ปี ร้อยละ 13.30 และช่วงอายุ 10-20 ปี ร้อยละ 3.30

ด้านการศึกษา ผู้รับสารส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา ร้อยละ 36.70 รองลงมา คือ จบการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ร้อยละ 23.30 ระดับอนุปริญญาหรือเทียบเท่า ร้อยละ 23.30 ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า ร้อยละ 13.30 และระดับปริญญาตรี ร้อยละ 3.30

ด้านอาชีพ ผู้รับสารส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมง ร้อยละ 20.00 รองลงมา คือ ธุรกิจส่วนตัว ร้อยละ 16.70 ค้าขาย ร้อยละ 13.30 นักเรียนนักศึกษา ร้อยละ 13.30 แม่บ้าน ร้อยละ 10.00 ครูอัตราจ้าง ร้อยละ 10.00 รับจ้าง ร้อยละ 10.00 รับราชการ ร้อยละ 3.30 และพนักงานรักษาความปลอดภัย ร้อยละ 3.30

ในส่วนของความพึงพอใจของผู้รับสารต่อการดำเนินงานของนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่น พบว่า ระดับความพึงพอใจของคนในชุมชนต่อการสื่อสารของนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นทุกข้ออยู่ในระดับมาก โดยข้อที่มีคะแนนสูงที่สุด คือ ความสามารถสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนได้ ในส่วนของความพึงพอใจต่อการใช้สื่อของนักสื่อสารชุมชนนั้น คนในชุมชนมีความพึงพอใจต่อการใช้อุปกรณ์การสื่อสารของนักสื่อสารชุมชนสำหรับการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสาร รองลงมาได้แก่ สื่อบุคคลและสื่อพิธีกรรมทางศาสนา หอกระจายข่าว/เสียงตามสาย สื่อป้าย และสื่อใหม่ (ได้แก่ Facebook และ Line) ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 3 ข้อมูลความพึงพอใจของคนในชุมชนต่อการสื่อสารของนักสื่อสารชุมชน
ท้องถิ่น

ที่	รายการ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
ความพึงพอใจต่อศักยภาพด้านการสื่อสารแผนชุมชน				
1	นักสื่อสารชุมชนสามารถสร้างความรู้/ความเข้าใจให้คนในชุมชนตระหนักถึงความสำคัญของแผนชุมชนพหุวัฒนธรรมในการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศบริการป่าชายเลน ตำบลห้วยเขย จังหวัดสงขลา	4.00	0.830	มาก
ความพึงพอใจต่อศักยภาพด้านการสื่อสารเพื่อให้นมหัวใจ				
2	นักสื่อสารชุมชนสามารถกระตุ้นให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญของกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ทรัพยากร รวมถึงกิจกรรมอื่นๆ	4.10	0.845	มาก
3	นักสื่อสารชุมชนสามารถปลูกใจให้คนในชุมชนเกิดจิตสำนึก และเข้าร่วมกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ทรัพยากร รวมถึงกิจกรรมอื่นๆ	3.77	0.817	มาก
ความพึงพอใจต่อศักยภาพด้านการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม				
4	นักสื่อสารชุมชนสามารถของบประมาณสนับสนุนการดำเนินกิจกรรม/โครงการจากหน่วยงานภายนอก	3.77	0.774	มาก
5	นักสื่อสารชุมชนสามารถขอสนับสนุนบุคลากรในการดำเนินกิจกรรม/โครงการจากหน่วยงานภายนอก	3.90	0.759	มาก
6	นักสื่อสารชุมชนสามารถสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนได้	4.20	0.805	มาก

ตารางที่ 3 ข้อมูลความพึงพอใจของคนในชุมชนต่อการสื่อสารของนักสื่อสารชุมชน
ท้องถิ่น (ต่อ)

ที่	รายการ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
ความพึงพอใจต่อศักยภาพด้านการเลือกใช้สื่อ				
7	ท่านมีความพึงพอใจต่อ <u>สื่อบุคคล</u> ที่นักสื่อสารชุมชนใช้ในการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสาร	4.10	0.803	มาก
8	ท่านมีความพึงพอใจต่อการ <u>ใช้หอกระจายข่าว/เสียงตามสาย</u> ที่นักสื่อสารชุมชนใช้ในการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสาร	3.97	0.765	มาก
9	ท่านมีความพึงพอใจต่อการ <u>ใช้สื่อใหม่</u> ที่นักสื่อสารชุมชนใช้ในการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสาร	3.70	1.055	มาก
10	ท่านมีความพึงพอใจต่อการ <u>ใช้สื่อป้าย</u> ที่นักสื่อสารชุมชนใช้ในการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสาร	3.83	0.791	มาก
11	ท่านมีความพึงพอใจต่อการ <u>ใช้สื่อกิจกรรม</u> ที่นักสื่อสารชุมชนใช้ในการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสาร	4.17	0.747	มาก
12	ท่านมีความพึงพอใจต่อการ <u>ใช้สื่อพิธีกรรมทางศาสนา</u> ที่นักสื่อสารชุมชนใช้ในการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสาร	4.10	0.803	มาก
รวม		3.97	0.539	มาก

ข้อมูลความพึงพอใจของคนในชุมชนต่อการสื่อสารของนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่น สะท้อนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น คือ นักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นสามารถระดมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนได้ โดยใช้การสื่อสารเป็นเครื่องมือในการประชาสัมพันธ์ข่าวสารข้อมูลต่างๆ มีการออกแบบวิธีการสื่อสารอย่างเหมาะสมผ่านการวิเคราะห์ผู้รับสาร โดยพิจารณาจากลักษณะทางประชากรศาสตร์ และมีการเลือกใช้สื่อที่เหมาะสมกับผู้รับสาร เกิดการส่งต่อข้อมูลข่าวสารให้กับสื่อบุคคล โดยเฉพาะแกนนำแต่ละชุมชน เพื่อให้กระจายข้อมูลข่าวสารต่อ ทำให้เกิดการสื่อสารในวงกว้างและมีประสิทธิภาพมากขึ้น การรับรู้ข่าวสารมีความรวดเร็วมากขึ้น มีการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องโดยใช้ความรู้เรื่องการประชาสัมพันธ์ในการวางแผนการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เป็นการส่งเสริมให้คนในชุมชนและคนนอกชุมชน ซึ่งได้แก่ กลุ่มสถาบันการศึกษาที่เข้ามาศึกษาดูงาน หน่วยงานภายนอกที่ให้การสนับสนุนกิจกรรมชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมของชุมชน มีการประชาสัมพันธ์ข้อมูลผ่านกิจกรรมทางศาสนา เช่น การนำเสนอข่าวสารในงานบุญ และมีการใช้สื่อใหม่ เช่น Facebook และ Line เป็นช่องทางในการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสาร เช่น การจัดกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ เป็นต้น

จากข้อมูลความพึงพอใจต่อการใช้สื่อของนักสื่อสารชุมชนที่พบว่า คนในชุมชนมีความพึงพอใจต่อการใช้สื่อกิจกรรมของนักสื่อสารชุมชนสำหรับการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารเป็นอันดับแรกนั้น เนื่องจากเหตุผลว่า สื่อกิจกรรมเป็นสื่อที่มีความยืดหยุ่นสูง สามารถปรับใช้ให้เหมาะสมกับพื้นที่และสถานการณ์ เป็นสื่อที่สามารถระดมการมีส่วนร่วมได้เป็นอย่างดี และสามารถสร้างจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ได้ เช่นเดียวกับงานวิจัยของ ชณิตา ประดิษฐ์สภาพร และคณะ (2562) ที่พบว่า การจัดกิจกรรมอนุรักษ์ผักพื้นบ้านให้เด็ก เยาวชน คนในชุมชนทำให้เยาวชนส่วนใหญ่มีระดับจิตสำนึกพัฒนาชุมชนด้านการเห็นคุณค่าเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ คนในชุมชนยังเสนอแนะให้มีการใช้สื่อแบบผสมผสาน โดยใช้ทั้งสื่อบุคคล สื่อกระจายเสียง และสื่อใหม่ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องการสร้างสรรค์และผลิตสื่อชุมชนเพื่อการประชาสัมพันธ์โดยคนภายในชุมชน (กำจร หลุยยะพงศ์, 2555) ในประเด็นการสร้างสรรค์และผลิตสื่อชุมชนโดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วม

และการใช้สื่อแบบผสมผสาน โดยหากมีการใช้สื่อแบบผสมผสาน ทั้งสื่อกิจกรรม สื่อบุคคล สื่อพิธีกรรมทางศาสนา หอกระจายข่าว/เสียงตามสาย สื่อป้าย และ สื่อใหม่ จะทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพของนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่น

จากการสัมภาษณ์ (interview) การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (participant observation) และข้อมูลจากแบบสอบถาม (questionnaire) ได้ข้อสรุปปัจจัยที่ส่งผลต่อการเสริมศักยภาพนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1. ทุนเดิมของบุคคล การประเมินผลลัพธ์การสร้างนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องทุน (capital) ซึ่งเป็นแนวคิดหลักข้อแรกของ ปีแอร์ บูร์ดิเยอ (Pierre Bourdieu) (กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน, 2551) โดยผลการวิจัยสะท้อนถึง “ทุน” เดิมของนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นที่เป็นปัจจัยเชื่อมโยงกับศักยภาพการทำงาน หากนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นมีทุนทางสังคม (social capital) อันหมายถึง เครือข่าย (network) การทำงานหรือการระดมการมีส่วนร่วมจะเป็นไปได้โดยง่าย ซึ่งสอดคล้องกับผลการประเมินระดับความพึงพอใจของคนในชุมชนต่อการสื่อสารของนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่น ที่พบว่า ข้อที่มีระดับความพึงพอใจมากที่สุดคือ นักสื่อสารชุมชนสามารถสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนได้

นอกจากนี้ หากนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นมีต้นทุนการทำงานกับบุคคลที่มีความแตกต่างหลากหลาย จะทำให้มีความรู้/ความสามารถด้านการวิเคราะห์ ผู้รับสารเป็นทุนเดิม โดยสามารถวิเคราะห์ผู้รับสารตามเกณฑ์กลุ่มเป้าหมายของการสื่อสาร ลักษณะทางประชากรศาสตร์ ลักษณะการดำเนินชีวิต และวิเคราะห์ผู้รับสารด้วยระบบวัฒนธรรมได้ อีกทั้งยังมีความรู้ความสามารถด้านการสร้างการมีส่วนร่วมโดยสามารถสื่อสารเพื่อของบประมาณ รวมทั้งบุคลากรสนับสนุนการดำเนินกิจกรรม/โครงการจากหน่วยงานภายนอก สามารถสื่อสารเพื่อระดมความร่วมมือจากคนในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม/โครงการ ทั้งในระดับ

ของการเป็นผู้วางแผน การเป็นผู้ดำเนินกิจกรรม และการเป็นผู้เข้าร่วมกิจกรรมเชิงรุก (active participants) ได้ เช่น กรณีที่นักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นมีบทบาทเป็นประธานชุมชน กรรมการสถานศึกษา อาสาสมัครชุมชน เป็นต้น

2. สถานภาพทางสังคม นักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นที่มีสถานภาพทางสังคมเป็นผู้นำทางศาสนา จะไม่ประเมินความรู้/ความสามารถของผู้ส่งสาร ด้านการวางแผนกิจกรรม/โครงการ ในประเด็นของการวางแผนงบประมาณ เนื่องจาก การรับเงินทองจะไม่เกี่ยวข้องกับผู้นำทางศาสนา โดยประเด็นของการวางแผนงบประมาณนั้น จะเชื่อมโยงไปสู่การสื่อสารเพื่อระดมทุนหรือของบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกในการดำเนินกิจกรรม/โครงการของนักสื่อสารชุมชน ทั้งนี้ สถานภาพทางสังคมที่ส่งผลในเชิงบวกต่อการสร้างนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่น คือ การมีตำแหน่งในชุมชน ซึ่งจะสามารถเชื่อมโยงไปสู่การสร้างการมีส่วนร่วมได้

3. ความถี่ในการเข้ารับการอบรม หากแกนนำชุมชนเข้าสู่กระบวนการสร้างนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นครบทุกขั้นตอน โดยเข้ารับการอบรมความรู้ด้านการสื่อสารอย่างต่อเนื่องทุกครั้ง จะเกิดความรู้/ความสามารถด้านการสื่อสารในมิติต่างๆ ซึ่งสะท้อนการเปลี่ยนแปลงศักยภาพการสื่อสารได้อย่างชัดเจนเมื่อเปรียบเทียบระหว่างก่อนและหลังการอบรม โดยนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นจะมีความรู้ความสามารถ ทั้งด้านการวิเคราะห์ผู้รับสาร การคัดเลือกสื่อ การออกแบบสาร การวางแผนกิจกรรม และการสร้างการมีส่วนร่วม อีกทั้งนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นยังสามารถนำความรู้ดังกล่าวไปปรับใช้ได้อย่างหลากหลาย

อภิปรายผล

ผลที่เกิดขึ้นจากการสร้างนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่น ทำให้เกิดสถานการณ์ใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาศักยภาพของตัวบุคคล จนขยายผลไปยังกลุ่ม และนำไปสู่การสร้างความรู้ความตระหนักรู้ในเรื่องของการอนุรักษ์ทรัพยากรของคนในชุมชน โดยมีการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากผลการดำเนินงาน ดังนี้

1. **การเปลี่ยนแปลงในระดับบุคคล** เป็นการเปลี่ยนแปลงศักยภาพด้านการสื่อสารของนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่น สิ่งที่ปรากฏเป็นรูปธรรมจากกระบวนการเสริมสร้างศักยภาพด้านการสื่อสารให้กับแกนนำชุมชน คือ เกิดนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นที่มีความรู้/ความสามารถในการใช้การสื่อสารเพื่อขับเคลื่อนงานให้เป็นไปตามแผนชุมชนฯ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงศักยภาพด้านการสื่อสารในตัวบุคคล

2. **การเปลี่ยนแปลงในระดับกลุ่ม** ก่อนกระบวนการสร้างนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่น ชุมชนยังขาดการรวมกลุ่มคณะทำงานที่ขับเคลื่อนการดำเนินงานด้านทรัพยากรอย่างเป็นระบบ เช่น ขาดคณะกรรมการที่มีความกระตือรือร้นในการดำเนินงาน ขาดการจัดประชุมเพื่อขับเคลื่อนงานอย่างต่อเนื่อง ผลจากการวิจัยก่อให้เกิดการรวมกลุ่มของคณะกรรมการป่าชายเลนจากการเข้าร่วมอบรม และการจัดประชุมเพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมในชุมชน ทำให้คณะกรรมการได้มีโอกาสพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันมากขึ้น เกิดการรวมกลุ่มที่เป็นรูปธรรม

3. **การเปลี่ยนแปลงกลไกการจัดการการขับเคลื่อนแผนงานด้านอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง** ผลจากกระบวนการวิจัยก่อให้เกิดการบริหารจัดการงานด้านทรัพยากรอย่างเป็นระบบ คือ มีการจัดลำดับความสำคัญของกิจกรรมที่ต้องดำเนินการก่อน-หลัง มีการวางแผนการดำเนินงาน/การประชาสัมพันธ์ และมีการประเมินผลการดำเนินกิจกรรม โดยใช้การสื่อสารเป็นเครื่องมือในการประชาสัมพันธ์ข้อมูลและกิจกรรม ใช้การสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมและสร้างจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ให้กับคนในชุมชน โดยนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นมีการสำรวจสื่อที่มีอยู่ในชุมชน สื่อที่คนในชุมชนเปิดรับสาร มีการออกแบบเนื้อหาในการสื่อสาร ใช้ความรู้เรื่องการสื่อสารต่อยอดไปยังกลุ่มอื่นๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มผู้นำทางศาสนา กลุ่มสตรี กลุ่มเยาวชน มีการมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมและการใช้สื่อแบบผสมผสาน โดยในประเด็นเดียวกันนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นใช้รูปแบบการสื่อสารที่หลากหลาย ได้แก่ การสื่อสารผ่านสื่อบุคคล หอกระจายข่าว สื่อใหม่ และสื่อกิจกรรม รวมทั้งมีการวางแผนการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อตามช่วงเวลาที่เหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องการสร้างสรรค์และผลิตสื่อชุมชนเพื่อการประชาสัมพันธ์โดยคนภายในชุมชนที่กล่าวว่า การผลิตสื่อ

ชุมชน “โดย” และ “ของ” คนในชุมชน นอกจากคนในชุมชนจะเข้าใจเนื้อหาความต้องการแล้ว ยังสร้างความรู้สึกร่วมกันของชุมชน เพราะสร้างผ่านวัฒนธรรมหรือวิธีคิดของคนในชุมชน โดยมีกระบวนการคือ การวิเคราะห์และสำรวจทรัพยากรในชุมชน การวิเคราะห์และสำรวจสื่อชุมชน การวิเคราะห์เนื้อหาหรือประเด็นที่จะสื่อสาร การเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในส่วนที่ขาดหาย การบริหารจัดการเพื่อให้เกิดความยั่งยืน การสร้างสรรค์และผลิตสื่อชุมชนโดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมและการประสมสื่อ (mixed media) การเผยแพร่สื่อโดยคำนึงถึงระยะเวลาในการเผยแพร่ สถานที่ การมีส่วนร่วมในการเผยแพร่ และมีการประเมินผล ซึ่งเป็นไปตามแนวคิดเรื่องการสร้างสรรค์และผลิตสื่อชุมชนเพื่อการประชาสัมพันธ์โดยคนภายในชุมชน (กำจร หลุยยะพงศ์, 2555)

ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลง

หลังกระบวนการสร้างนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่น และการประเมินผลลัพธ์ของการสร้างนักสื่อสารชุมชน ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใน 4 มิติ คือ

1. เกิดการขยายผลการสื่อสารสู่การขับเคลื่อนงานด้านอื่นๆ จากการยกระดับแกนนำชุมชน ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนคณะกรรมการป่าชายเลน ผู้นำทางศาสนา ตัวแทนกลุ่มสตรี ตัวแทนเยาวชน ให้เป็นนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นที่สามารถใช้องค์ความรู้ด้านการสื่อสารเป็นฐานทุนขับเคลื่อนงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง นำไปสู่การลดปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ เกิดการสร้างจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ให้กับคนภายในชุมชนและภายนอกชุมชน นอกจากนี้ยังพบว่า นักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นสามารถนำศักยภาพด้านการสื่อสารไปขยายผลขับเคลื่อนงานด้านอื่นๆ เช่น กิจกรรมของอาสาสมัครชุมชน การประชาสัมพันธ์ชุมชนให้คนภายนอกรู้จักมากยิ่งขึ้น เป็นต้น (ภาพที่ 9)

ภาพที่ 9 การนำความรู้เรื่องการสื่อสารไปใช้ประชาสัมพันธ์ข้อมูลของชุมชน ผ่านทาง
สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย

“ได้นำความรู้ที่ได้จากการอบรมไปสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ในการจัดกิจกรรมต่างๆ มีความสามัคคีของคนในชุมชนมากขึ้น นำมาปรับใช้ ในการประชาสัมพันธ์ข้อมูลผ่านเสียงตามสายหมู่ 2 เราเป็นทั้งผู้ให้ข้อมูล และ ผู้พูดประชาสัมพันธ์”

(นัทธมน บุญยัง, ตัวแทนกลุ่มสตรี, สัมภาษณ์ 30 เมษายน 2562)

“ได้รับรู้และมีความเข้าใจมากยิ่งขึ้นเกี่ยวกับการสื่อสาร เราสามารถ สื่อสารกับผู้คนในชุมชนมากยิ่งขึ้นให้ได้รับรู้ข่าวสาร”

(อรุणงค์ บิลโตะหมุด, ตัวแทนเยาวชน, สัมภาษณ์ 28 มิถุนายน 2562)

“เราได้ชักชวนชาวบ้านในชุมชนมาร่วมกิจกรรม ได้สื่อสารให้คนมาเข้าร่วม กิจกรรมในชุมชนไม่ต่ำกว่า 500 คนต่อเดือน ได้ใช้ความรู้เรื่องการทำสื่อ ประชาสัมพันธ์ให้กับหน่วยงาน สถาบันการศึกษาได้รู้จักตำบลห้วยเขมามากขึ้น”

(ยุทธนา จิตดีโตะหล้า, คณะกรรมการป่าชายเลน, สัมภาษณ์ 30 เมษายน 2562)

จากผลการวิจัยสะท้อนว่า กระบวนการฝึกอบรมสามารถเพิ่มเติมศักยภาพที่ขาดหายของบุคคลในมิติต่างๆ นำไปสู่การขับเคลื่อนงานอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เช่นเดียวกับงานวิจัยของ วันชัย เลิศฤทธิ์ และคณะ (2556) ที่พบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมสามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในการบริหารจัดการในกิจกรรมของกลุ่มตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นระบบมากยิ่งขึ้น

2. เกิดการขยายผลสู่การสร้างการมีส่วนร่วมทั้งภายในและภายนอกชุมชน นอกเหนือจากเกิดการรวมกลุ่มของคณะกรรมการป่าชายเลนแล้ว ผลการดำเนินงานยังขยายผลสู่การสร้างการมีส่วนร่วมของกลุ่มต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน เช่น กลุ่มผู้นำทางศาสนา กลุ่มสตรี กลุ่มเยาวชน สถาบันการศึกษา กลุ่มอาสาสมัครชุมชน หน่วยงานภายนอกที่เข้ามาศึกษาดูงานหรือสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมของชุมชน ฯลฯ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนงานด้านอนุรักษ์ โดยในการจัดกิจกรรมกลุ่มแกนนำมุ่งเน้นการใช้การสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม เช่น การเปิดโอกาสให้กลุ่มเป้าหมายได้ซักถาม ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แสดงความคิดเห็น เป็นต้น (ภาพที่ 10)

ภาพที่ 10 การนำความรู้ที่ได้จากการอบรมไปใช้ในการจัดกิจกรรมด้านอนุรักษ์ทรัพยากรของคณะกรรมการป่าชายเลน

3. เกิดการขับเคลื่อนแผนงานด้านอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอย่างเป็นระบบ กล่าวคือ มีการรวมกลุ่มที่ชัดเจนมากขึ้น มีการจัดประชุม คณะกรรมการดำเนินงาน โดยใช้การสื่อสารเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการงาน จากการเติมเต็มองค์ความรู้ด้านการสื่อสาร พบว่า นักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นสามารถเลือกใช้รูปแบบการสื่อสารได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะการใช้การสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมทั้งจากคนภายในชุมชนและภายนอกชุมชน มีการวางแผนการดำเนินงานโดยมุ่งเน้นการร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมขับเคลื่อนงานจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง (stakeholders)

“ผลจากการได้ประโยชน์หลังจากการอบรม มีการของบประมาณจากหน่วยงานภายนอกมากยิ่งขึ้น เพราะได้จากสื่อและการท่องเที่ยวในชุมชน การประชาสัมพันธ์ การเขียนโครงการต่างๆ และรู้จักการระดมชุมชนเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ มากขึ้นกว่าเดิม และชุมชนที่ไม่เคยร่วมกิจกรรมก็ได้มาอบรมมากขึ้นในชุมชน เพราะการใช้สื่อด้านต่างๆ”

(เนลิยว พิมพาชะโร, คณะกรรมการป้าชายเลน, สัมภาษณ์ 30 เมษายน 2562)

4. เกิดการแก้ปัญหาการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง จากการใช้การสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมคิด ร่วมดำเนินกิจกรรม รวมทั้งใช้การสื่อสารในการปลูกฝังจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ให้กับกลุ่มผู้รับสารที่หลากหลาย โดยเฉพาะเยาวชนคนรุ่นใหม่ผ่านการใช้สื่อกิจกรรมปลูกป่า ปลูกหญ้า และกิจกรรมอื่นๆ ส่งผลให้กลุ่มเป้าหมายเกิดความตระหนักรู้เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง เช่น การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน การอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ซึ่งนำไปสู่การร่วมกันดูแลรักษาทรัพยากรให้เกิดความยั่งยืนในอนาคต นอกจากนี้ นักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นยังได้ใช้การสื่อสารขับเคลื่อนงานอื่นๆ ในชุมชน ได้แก่ การจัดกิจกรรมสำหรับเยาวชน การจัดการปัญหาขยะในชุมชน เป็นต้น (ภาพที่ 11)

ภาพที่ 11 การนำความรู้ที่ได้จากการอบรมไปใช้ในการจัดกิจกรรมรณรงค์และกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของตัวแทนสตรีและตัวแทนเยาวชน

ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากงานวิจัย ทำให้ชุมชนสามารถใช้องค์ความรู้ขับเคลื่อนการดำเนินงาน ขยายผลสู่การสร้างการมีส่วนร่วมโดยใช้องค์ความรู้ด้านการสื่อสารในการประชาสัมพันธ์ข้อมูลไปยังกลุ่มคนในชุมชนและหน่วยงานภายนอก เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากพลังความรู้ สู่การระดมความคิด และพลังของกลุ่มคน จนผลักดันสู่การแก้ปัญหาเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอย่างเป็นระบบ ที่มีความครบถ้วนทั้งกระบวนการวางแผน การดำเนินงาน และการประเมินผล

การนำไปใช้ประโยชน์ในมิติต่างๆ

1. การนำไปใช้ประโยชน์ในมิติของชุมชน นักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นสามารถนำความรู้เรื่องการสื่อสารไปปรับใช้ในการออกแบบการสื่อสาร โดยคำนึงถึงความต้องการของผู้รับสาร กล่าวคือ สามารถเลือกใช้สื่อและออกแบบสารได้เหมาะสมกับผู้รับสาร และคำนึงถึงการสื่อสารที่มีความสอดคล้องกับบริบทชุมชน โดยเลือกใช้สื่อที่คนในชุมชนเปิดรับหรือสื่อที่มีอยู่ในชุมชน เช่น สื่อบุคคล สื่อกิจกรรม สื่อพิธีกรรมทางศาสนา สื่อป้าย และสื่อใหม่ (Facebook

และ Line) รวมทั้งการใช้สื่อแบบผสมผสาน (mixed media) เพื่อให้การสื่อสารเกิดประสิทธิผลสูงสุด

นอกจากนี้ ชุมชนยังได้เรียนรู้การจัดทำสื่อป้าย ซึ่งมีข้อจำกัดเรื่องความสนใจของคนในชุมชน ให้กลายเป็นสื่อมีชีวิตที่คนในชุมชนให้ความสนใจ รู้สึกเป็นเจ้าของ ผ่านการจัดกิจกรรมที่ระดมการมีส่วนร่วมของคนหลากหลายกลุ่ม ส่งผลต่อการสร้างความรู้สึกร่วมกันและเป็นเจ้าของสื่อ ทำให้สื่อดังกล่าวมีอิทธิพลต่อคนในชุมชน

2. การนำไปใช้ประโยชน์ในมิติของพื้นที่อื่นๆ สามารถโยกองค์ความรู้ด้านการสื่อสารจากกระบวนการสร้างนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ซึ่งประกอบด้วยองค์ความรู้เรื่องสื่อและการสื่อสาร แนวทางการสื่อสาร แผนการประชาสัมพันธ์กิจกรรม/โครงการ/แผนชุมชน และการผลิตสื่อ ไปปรับประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่นๆ ได้ โดยสามารถคัดเลือกหรือเพิ่มเติมประเด็นที่มีความเหมาะสมกับบริบทพื้นที่ของตนเอง

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้สามารถสะท้อนปัจจัยความสำเร็จของกระบวนการสร้างนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่น ทุนบุคคลอันเป็นทรัพยากรสำคัญของชุมชน โดยชี้ให้เห็นว่า หากแกนนำชุมชนมีศักยภาพด้านการสื่อสารจะสามารถขับเคลื่อนงานได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยใช้การสื่อสารเป็นเครื่องมือ ดังนั้น การสร้างนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่น ให้เป็นผู้ฉลาดใช้การสื่อสารจึงสามารถเอื้อประโยชน์ต่อชุมชนได้หลากหลาย และสำหรับการประเมินผลลัพธ์การสร้างนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นนั้น ทำให้ทราบจุดเด่นและข้อควรปรับปรุงในด้านศักยภาพการสื่อสารของบุคคล อันจะนำไปสู่การขับเคลื่อนงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรในชุมชน ตลอดจนงานด้านอื่นๆ ต่อไป

ทั้งนี้ การประเมินผลลัพธ์ของการสร้างนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่น ควรมีการเก็บข้อมูลจากกลุ่มคนภายนอกชุมชนร่วมด้วย เช่น สถาบันการศึกษา หรือหน่วยงานต่างๆ ที่เข้ามาศึกษาดูงาน หน่วยงานภายนอกที่ให้การสนับสนุน

การดำเนินกิจกรรมของชุมชน ฯลฯ เนื่องจากกลุ่มเป้าหมายในการสื่อสารของนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่น ประกอบด้วยกลุ่มคนภายในชุมชน และกลุ่มคนภายนอกชุมชนที่เข้ามาศึกษาดูงานหรือร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เพื่อนำผลการประเมินที่ได้ไปพัฒนาศักยภาพด้านอื่นๆ ของนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นต่อไป

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กรณีการ์ อัครเดช (2550), *การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ*, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กาญจนา แก้วเทพ (2551), *การจัดการความรู้เบื้องต้นเรื่อง “การสื่อสารชุมชน”*, กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- กาญจนา แก้วเทพ และคณะ (2543), *สื่อสารชุมชน: การประมวลองค์ความรู้*, กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน (2551), *สายธารแห่งนักคิดทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองและสื่อสารศึกษา*, กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- กัจจกร หลุยยะพงศ์ (2555), *การสร้างสรรค์และผลิตสื่อชุมชนเพื่อการประชาสัมพันธ์*, นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- เจริญเนตร แสงดวงแข และสินี กิตติชนมวรกุล (2558), *โครงการการสื่อสารคุณค่าของงานความรู้เพื่อการพัฒนาพื้นที่: “การใช้สื่อเพื่อพัฒนาชุมชนตำบลเกาะสาหร่าย จังหวัดสตูล”*, กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- _____. (2559), *การสร้างนักสื่อสารชุมชนท้องถิ่นในการเผยแพร่แผนชุมชน เพื่อธำรงรักษาป่าชายเลนชุมชนตำบลห้วยเขา จังหวัดสงขลา*, ใน ชุดโครงการ “การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยด้วยเครื่องมือการสื่อสาร” สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ชนิตา ประดิษฐ์สถาพร และคณะ (2562), “การพัฒนาจิตสำนึกคนในท้องถิ่นต่อการอนุรักษ์ผักพื้นบ้าน ตำบลแม่ใส จังหวัดพะเยา”, *วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่*, 11(3): 205-217.
- นิษฐา หรุ่นเกษม (2561), “การบูรณาการการเรียนการสอนกับการสื่อสารเพื่อใช้ประโยชน์งานวิจัย: “ส้มโอโมเดล””, *วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่*, 10(3): 200-213.
- ปาริชาติ สถาปิตานนท์ (2549), *ระเบียบวิธีวิจัยการสื่อสาร*, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิไลวรรณ ประพฤติ และคณะ (2557), *การศึกษาการทำแผนชุมชนพหุวัฒนธรรมในการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศบริการป่าชายเลน ตำบลห้วยเขา จังหวัดสงขลา*, กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

ไพบูลย์ เต็มสมเกตุ และคณะ (2560), "การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมชายฝั่งอ่าวไทย: กรณีศึกษา จังหวัดระยอง และจังหวัดจันทบุรี", *วารสารเกษมบัณฑิต*, 18(1): 97-105.

เรวดี เพชรศิราสันห์ และคณะ (2561), "กระบวนการพัฒนาศักยภาพภาคีเครือข่ายสุขภาพระดับ ตำบลต่อการจัดระบบดูแลผู้สูงอายุระยะยาว ตำบลท่าช้าง จังหวัดนครศรีธรรมราช", *วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่*, 10(6): 483-494.

วันชัย เลิศฤทธิ์ และคณะ (2556), *โครงการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพงาน วิสาหกิจชุมชน จังหวัดชัยนาท*, ใน ชุดโครงการ "ความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคมและสุขภาวะ" สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

ศุภศิลป์ กุลจิตต์เจือวงศ์ (2560), "การวิเคราะห์ผู้รับสารในยุคดิจิทัล", *วารสารมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์*, 34(1): 168-187.

สมนึก หงส์วิเศษ และคณะ (2556), *รูปแบบการจัดการทรัพยากรทางทะเลและพื้นที่ชายฝั่ง โดย การมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์การบริหารส่วนตำบลแหลมกลัด อำเภอมือเมือง จังหวัด ตราด*, กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น.

ภาษาอังกฤษ

Fiedler, F. (1967), *A Theory of Leadership Effectiveness*, New York: McGraw-Hill.

Wood, M. and Fowlie, J. (2013), "Using Community Communicators to Build Trust and Understanding between Local Councils and Residents in the United Kingdom", *Local Economy*, 28(6): 527-538.

สื่อออนไลน์

กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง (2562), *ข้อมูลทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งจังหวัดสงขลา*, สืบค้นเมื่อ 1 ตุลาคม 2562 จาก <https://www.dmcg.go.th/detailLib/3756>

กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง (2562), *พระราชบัญญัติส่งเสริมการบริหารจัดการทรัพยากร ทางทะเลและชายฝั่ง พ.ศ. 2558*, สืบค้นเมื่อ 1 ตุลาคม 2562 จาก <https://www.dmcg.go.th/detailAll/11145/doc/81/>

แผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง พ.ศ. 2560-2579 (2562), สืบค้น เมื่อ 1 ตุลาคม 2562 จาก <http://www.oic.go.th/FILEWEB/CABINFOCENTER15/DRAWER056/GENERAL/DATA>

ศศิพรรณ บิลมานิช (มปป.), *เอกสารประกอบการสอนวิชา การวิเคราะห์ผู้รับสาร Audience Analysis*, สืบค้นเมื่อ 17 พฤศจิกายน 2562 จาก <http://www.mac.ru.ac.th/wp-content/uploads/2018/05/mcs2361.pdf>